

VAS 1 in de KNSB-competitie

- door Dirk Goes -

Rond het jaar 1900 bestond er nog geen door de Nederlandsche Schaakbond georganiseerde externe competitie. Clubs speelden weleens tegen elkaar, maar dat was dan in de vorm van massakampen, die een vriendschappelijk karakter hadden. VAS en het Haagse DD waren destijds de sterkste schaakclubs van Nederland, en ze ontmoetten elkaar met enige regelmaat. De eerste keer was op 25 maart 1900, 13-7 voor VAS.

In het Tijdschrift van den Nederlandschen Schaakbond van mei 1901 opperde redacteur Jan Willem te Kolsté het idee om een competitie op te starten met de op dat moment vijf sterkste verenigingen: VAS, Utrecht, LSG (Leiden), NRSV (Rotterdam) en DD. Deze clubs werden opgeroepen op 26 oktober 1901 een vergadering bij te wonen, maar VAS en NRSV schitterden door afwezigheid en de overige verenigingen kwamen tot de conclusie dat een competitie niet levensvatbaar was.

Op 2 augustus 1903 werd er een nieuwe poging gedaan tijdens de jaarvergadering van de Nederlandsche Schaakbond, waar met name de toenmalige topschaker Adolf Olland (Utrecht) ervoor pleitte om de ideeën van Te Kolsté naar waarde te schatten. Op 18 oktober 1903 kwamen vier clubs (DD, LSG, Utrecht en zowaar deze keer wel VAS) bijeen om de zaak te bespreken, en ditmaal viel het initiatief in goede aarde. Afgesproken werd om matches over tien borden te spelen. VAS verloor een wedstrijd (met 6½-3½ van DD) en DD won ze alle drie, maar toch was VAS kampioen. Zuur voor DD, maar destijds ging het nog om de bordpunten en VAS had in de eindrangschikking een halve meer dan DD (21 tegen 20½ punten).

In het seizoen 1904/1905 was er opnieuw winst voor VAS, dat ditmaal alle wedstrijden won. Een jaar later haakte VAS af. Afgesproken werd dat DD, LSG en Utrecht een driekamp zouden spelen, waarna de winnaar tegen VAS zou uitkomen in een match om het Nederlands kampioenschap, maar omdat ook Utrecht zich terugtrok kwam daar niets van terecht en ging het idee van een nationale competitie voorlopig weer de ijskast in.

VAS en DD haalden het inmiddels beproefde concept van de massakampen maar weer eens van stal. Meestal werd er twee keer per jaar gespeeld, afwisselend in Amsterdam en Den Haag. Zo verloor VAS in november 1916 een match over 44 borden in Den Haag met 26-18. Eerder dat jaar was de thuiswedstrijd over 31 borden geëindigd in 18½-12½ voor VAS.

Alles goed en wel, maar toch bleef het knagen dat de clubs niet in staat bleken te zijn een echte competitie met elkaar af te spreken. Secretaris Hartogensis van de Nederlandsche Schaakbond besloot zich ermee te bemoeien, en dat initiatief wierp zijn vruchten af. In het voorjaar van 1920 bereikten de clubs eindelijk overeenstemming en de competitie ging van start met VAS, ASC, NRSV, Utrecht en DD. Deze verenigingen speelden in de hoogste klasse, die de naam 'eerste klasse' ging dragen. Althans, zo heette het in den beginne. In 1943 veranderde de naam in 'hoofdklasse' en in 1996 in 'meesterklasse'. Waarvan akte.

VAS begon slecht aan het allereerste seizoen. Op 21 maart 1920 ging de ouverture tegen Utrecht met 7-3 verloren, en op 19 april was stadgenoot ASC met 5½-4½ net te sterk, maar daarna wist het team zich te herpakken en de resterende wedstrijden werden beide in winst omgezet (6-4 tegen DD en 5½-4½ tegen NRSV). ASC werd kampioen door in de laatste wedstrijd van het seizoen met 5½-4½ te winnen van naaste concurrent Utrecht.

Overigens werden competitiewedstrijden destijds op een wat andere manier gespeeld dan we nu gewend zijn. Zo begon de uitwedstrijd van VAS tegen NRSV om 11.45 uur, waarna om 13.00 uur een half uurtje werd gepauzeerd om gezamenlijk koffie te drinken. Dit protocol was zelfs vastgelegd in het door de Nederlandsche Schaakbond opgestelde reglement.

In het seizoen 1921/1922 werd ASC opnieuw kampioen, VAS eindigde als tweede. In het clubblad beklagde secretaris Kersten zich over het gebrek aan animo. Hij mopperde als volgt: "Vele sterke schakers waren er niet te bewegen van ons eerste tental deel uit te maken. Voor een uitwedstrijd waren steeds de meesten niet te vinden! Behalve tegen ASC en DD streed ons eerste tental aan meerdere borden futloos en met weinig ernst. Verschillende partijen tegen Utrecht en NRSV stonden voor ons glad gewonnen, doch werden op onbegrijpelijke wijze verknoid."

Kennelijk misten deze woorden hun uitwerking niet, want in het seizoen 1922/1923 eindigde VAS op de eerste plaats, waarmee het 100-jarig jubileum luister werd bijgezet.

Opmerkelijk was trouwens dat de leden van VAS in die tijd algemeen bekend stonden als 'Vassisten'. Zelf gebruikten ze die term ook als ze het over elkaar hadden. Met de kennis van nu klinkt dat een beetje raar, bedenk echter dat het fascisme als politieke stroming in die tijd nog niet de negatieve bijklank had die het vandaag de dag heeft.

Het Amsterdamse schaakleven was zwaar dominant in de jaren 20. Van de eerste zeven seizoenen won ASC er vijf en VAS twee. Pas in het seizoen 1927/1928 slaagde DD er als eerste niet-Amsterdamse vereniging in om het kampioenschap te behalen.

Dat ASC zo vaak kampioen werd was niet meer dan logisch, want deze vereniging had met Euwe en Van Hartingsvelt zeer sterke spelers aan de topborden. In het seizoen 1926/1927 speelde Euwe een jaartje voor VAS, als dank voor het feit dat deze vereniging een match tegen Aljechin voor hem had georganiseerd (uitslag 5½-4½ voor Aljechin). Euwe scoorde 3½ uit 4 en keerde het jaar daarop weer terug naar ASC.

Bij VAS werden in de eerste seizoenen de hoogste borden bezet door Speijer, Davidson, Van Hoorn en Schelfhout, terwijl aan het eind van de jaren 20 Weenink onbetwist de sterkste speler was. Van hem had VAS nog veel plezier kunnen beleven, maar helaas, hij overleed op 2 december 1931 aan tuberculose, slechts 39 jaren jong.

Aanvankelijk kon er in de hoogste klasse niet worden gedegradeerd. De vijf verenigingen van het eerste uur achtten zich te sterk om in een lagere klasse uit te komen, wat zowel van randstedelijke arrogantie als van realiteitszin getuigde. De Nederlandsche Schaakbond ging daar aanvankelijk in mee, maar aan het eind van de jaren 20 overheerste toch het gevoel dat het niet eerlijk was dat provinciale clubs niet konden doorstromen naar de hoogste klasse. Besloten werd dat aan het eind van het seizoen 1928/1929 de kampioen van de tweede klasse tegen de nummer laatst van de eerste klasse mocht spelen, met als inzet een plekje in de toenmalige eredivisie van het vaderlandse schaken, en zo kon het gebeuren dat DD 2 uitgerekend tegen VAS kwam te spelen, dat dat jaar een beroerd seizoen had gedraaid en met slechts één matchpunt op de laatste plaats was beland. Uitslag 6½-3½ voor VAS, maar een jaar later was het dan toch echt raak. Bussum won tweemaal met dikke cijfers van Utrecht en promoveerde naar de eerste klasse. Utrecht daarmee gedegradeerd, zou je zeggen, maar de Bond achtte deze vereniging te sterk om in de tweede klasse te gaan spelen, zodat met ingang van het seizoen 1929/1930 de eerste klasse uit zes verenigingen ging bestaan.

De eerste werkelijke degradatie uit de eerste klasse vond plaats in 1939. Het Rotterdamse Kralingen was in twee wedstrijden nipt (5½-4½ en 5-5) te sterk voor Utrecht, dat daarmee ditmaal toch echt gedegradeerd was.

De jaren 1934 tot en met 1942 waren gouden jaren voor VAS, want ze werden zeven van de acht keer kampioen. Daaraan was de komst van Salo Landau als eerstebordspeler niet vreemd. Landau, destijds qua sterkte na Euwe de beste schaker van Nederland, speelde aanvankelijk voor NRSV, maar toen hij in 1934 naar Amsterdam verhuisde besloot hij voor VAS te gaan spelen, waar hij er flink op los scoorde. De tweede wereldoorlog werd hem noodlottig. In april 1941 speelde hij zijn laatste wedstrijd voor VAS in de wedstrijd Bussum-VAS (Landau-Felderhof 1-0). In september 1941 verordonneerde de Duitse bezetter dat het joden werd verboden deel te nemen aan het maatschappelijk leven, waarmee het Landau in feite onmogelijk werd gemaakt om te schaken. Op 28 september 1942 probeerde hij te vluchten naar Zwitserland, werd verraden en belandde in het concentratiekamp Gräditz, waar hij in 1943 werd vermoord.

De seizoenen 1945/1946 tot en met 1964/1965 waren buitengewoon succesvol voor de Amsterdamse clubs. VAS werd in die periode liefst veertien keer kampioen van Nederland, ASC twee keer en de Amsterdamse schaakvereniging Max Euwe één keer. Consequentie van al die successen was dat ook de lagere VAS-teams zich aan het niveau van het eerste tiental begonnen op te trekken en steeds sterker werden. Zo werd VAS 2 kampioen van de eerste klasse B in het seizoen 1959/1960 en promoveerde het naar de hoofdklasse.

Twee teams van een en dezelfde vereniging in de hoofdklasse, dat was nog nooit vertoond, maar het zou nog gekker worden, want in het seizoen 1960/1961 werd VAS 2 kampioen van Nederland! In de eerste wedstrijd werd VAS 1 met 6-4 geklopt, en daarna ging het team gewoon door met winnen: 7½-2½ tegen Spangen, 7½-2½ tegen Eindhoven, 5½-4½ tegen ASC en 5½-4½ tegen Philidor Leeuwarden. In de zesde ronde, op 12 maart 1961 in de thuiswedstrijd tegen VVGA, zou VAS 2 bij winst al kampioen van Nederland zijn met nog één ronde te gaan, en ook die hindernis werd genomen: 6½-3½ voor VAS 2. Dat werd bezegeld met de onvermijdelijke toespraken en een gezamenlijke borrel. De laatste wedstrijd, uit tegen Rotterdam, mocht worden verloren, en dat gebeurde dan ook prompt, met 6½-3½. Crabbendam werd uiteindelijk topscorer van het team met 5½ uit 6, terwijl ook De Rooi en Franx met beiden 5 uit 7 fors bijdroegen aan het kampioenschap.

Kopman bij VAS 2 was destijds de Indonesiër Hoan Liong Tan, die in 1956 in Nederland was gearriveerd om econometrie te studeren aan de Universiteit van Amsterdam. In de olympiade van 1960 te Leipzig kwam hij uit voor het Indonesische team en won een gouden medaille voor zijn score (16½ uit 20!) aan het vierde bord. In 1961 werd hij Nederlands kampioen en in 1962 won hij samen met Czerniak het IBM-toernooi. In 1963 werd hij door de FIDE tot internationaal meester benoemd.

In het seizoen 1961/1962 pakte het eerste team de draad weer op en werd weer 'gewoon' kampioen van Nederland. Daar ging echter wel het een en ander aan vooraf. Naaste concurrent Rotterdam leek kampioen te worden (evenveel matchpunten en een bordpunt meer), maar VAS ging in beroep tegen de arbitrage van de partij Van Oostrom-Henneberke uit de wedstrijd Eindhoven-VAS. Volgens de arbiter was de partij gewonnen voor Eindhoven, maar VAS betoogde een geforceerde winst te hebben gevonden voor Henneberke en staafde die claim met analyses. Uiteindelijk werd het beroep toegewezen, waardoor VAS en Rotterdam zowel in bord- als in matchpunten precies gelijk eindigden. De beslissingsmatch, op zaterdag 19 mei 1962 gespeeld in het Nationaal Schaakgebouw in Den Haag, werd een bibberkraker. Bij een 5-4 voorsprong bracht Roessel ten slotte het beslissende halve binnen en was VAS *in extremis* toch nog kampioen.

Let wel, in die tijd speelde men nog op zondag, met daarbij de mogelijkheid voor christelijke schaakverenigingen die niet op de zondag mochten dan wel wilden schaken om op zaterdag te spelen. Begin jaren 60 werd echter de vrije zaterdag ingevoerd, waarmee de roep om competitiewedstrijden op deze dag af te werken steeds luider werd. De Bondsraad van 31 maart 1962 draaide de zaken om: de zaterdag werd de speeldag, terwijl verenigingen die dat wilden op zondag mochten spelen. Drie jaar later werd de mogelijkheid om op zondag te spelen afgeschaft.

Nog even over de arbitrage van partijen, want dat is iets dat al heel lang niet meer bestaat. Wanneer een partij vanwege het late tijdstip niet kon worden voortgezet, mocht je kiezen: of de partij een week later uitspelen, of laten arbitrerend door een onafhankelijke scheidsrechter. Die kreeg dan de stelling opgestuurd zonder de namen van de spelers erbij, want die kennis zou zijn beslissing kunnen beïnvloeden. Aanvankelijk was het niet mogelijk tegen de beslissing van de arbiter in beroep te gaan, maar in 1934 werd die regel afgeschaft. Het protest moest dan wel schriftelijk worden beargumenteerd, en er moest een cautie van f 10 worden betaald, die na toekenning van het beroep werd teruggestort. Werde de claim niet gehonoreerd, dan verdween de f 10 in de kas van de Bond.

Inmiddels had ook het derde team van VAS niet stilgezeten. Dit team, bestaande uit aanstormende talenten als Ree, Krabbé, Enklaar, Hartoch en Van der Weide, werd een paar keer achter elkaar kampioen in lagere klassen, en zo kon het gebeuren dat VAS in het seizoen 1963/1964 ineens drie teams in de hoofdklasse had! Dat was te mooi om lang te duren. VAS 1 eindigde dat seizoen in de middenmoot, de teams 2 en 3 degradeerden. In het seizoen 1964/1965 werd VAS 1 kampioen. Het zou de laatste keer zijn...

Aan het eind van het seizoen 1967/1968 degradeerde zustervereniging ASC uit de hoofdklasse. De rek was eruit en het aantal leden daalde met verontrustende snelheid. Op 4 oktober 1968 hielden VAS en ASC gezamenlijk hun algemene ledenvergadering en een week later fuseerden ze, naar verluidt met instemming van Euwe. Over de vraag of het ook een fusie in de juridische zin van het woord was, compleet met bemoeienis van een notaris, lopen de meningen bij VAS uiteen, zo begreep ik uit betrouwbare bron. Het blad *Schaakbulletin* sprak in dit verband over 'verregaande samenwerking', wat de lezer daaruit ook moge verstaan... In ieder geval is zeker dat de naam van de vereniging bij deze gelegenheid veranderde in VAS/ASC. Op dat moment waren er 140 leden, maar twee jaar later was dat alweer gedaald tot 103.

Begin jaren 70 kwam de klad erin. Na enkele seizoenen succesvol tegen degradatie te hebben gevochten ging het in het seizoen 1973/1974 dan toch echt mis, en VAS/ASC degradeerde voor het eerst in haar bestaan naar de eerste klasse. In de wedstrijd tegen Moerwijk werd versterking gezocht en gevonden in de personen van Euwe en Barendregt, zonder veel succes overigens. Euwe kwam niet verder dan remise en Barendregt verloor zelfs. In het door Bert Jan Kraal en Bram van Dijk verzorgde clubblad, dat destijds de ietwat oubollige naam 'Het looze Vasser-tje' droeg, werden de heren omschreven als 'uitgediende paradepaardjes'. Dat was het moment voor voorzitter Wolthuis om in actie te komen, want hij gruwde bij de gedachte dat Euwe zou lezen dat hij werd uitgemaakt voor uitgediend paradepaardje... Het verhaal, overigens apocrief, gaat dat hij hoogstpersoonlijk naar het huis van Euwe is gegaan om het zojuist bezorgde clubblad uit zijn brievenbus te vissen...

Een jaar later ontspan zich een spannende nek-aan-nek-race met Rotterdam. Met nog één ronde te gaan stond VAS/ASC 1 een matchpunt voor, maar in de laatste ronde won Rotterdam de onderlinge ontmoeting nipt met 5½-4½, zodat men nog een jaar langer tot de eerste klasse was veroordeeld.

Halverwege de jaren 70 deed het verschijnsel 'bedrijfssponsoring' zijn intrede in de schaakwereld. Sponsoring van verenigingen door particulieren kwam natuurlijk al veel vaker voor, meestal anoniem, maar in het seizoen 1974/1975 was automatiseringsbedrijf Desisco de eerste onderneming die geld stak in het schaken. Zij sponsorden de schaakvereniging Watergraafsmeer (vanaf dat moment: Desisco/Watergraafsmeer), die het geld gebruikte om sterke spelers te contracteren. Een jaar later werd Rotterdam gesponsord door Volmac (lees: Joop van Oosterom), dat erin slaagde de inmiddels 74-jarige Euwe aan te trekken.

Met ingang van het seizoen 1975/1976 werd VAS/ASC zelf gesponsord: voor twee jaar door Holland Data, waarna het team onder de tongbreker Holland Data-VAS/ASC in de competitie meespeelde (en met succes, want in het eerste gesponsorde jaar promoveerde VAS/ASC meteen weer terug naar de hoofdklasse!), en vanaf het seizoen 1977/1978 door Elsevier, bij welker gelegenheid het eerste team met de naam Elsevier/VAS door het leven ging. In de zomer van 1981 liep de sponsoring door Elsevier ten einde en veranderde de naam van de vereniging weer in VAS/ASC. Met ingang van het seizoen 1998/1999 viel het achtervoegsel ASC weg uit de naam en ging de club weer gewoon VAS heten.

Begin jaren 80 was de rol van het eens zo grote en onaantastbare VAS/ASC in de landelijke competitie uitgespeeld. In het seizoen 1983/1984 degradeerden ze uit de hoofdklasse, om er nimmer meer in terug te keren. En het werd nog erger, want in het seizoen 1985/1986 volgde degradatie naar de tweede klasse en in het seizoen 1989/1990 zelfs naar de derde klasse. Drie degradaties in zes jaar tijd!

Nu, in het jubileumjaar 2022, is VAS duidelijk *back in business*. In de SGA-competitie werden de teams 1, 3 en 4 alle kampioen in hun klasse, en in de KNSB-competitie namen VAS 1 en VAS 2 hoge posities in in de tweede klasse, helaas net niet goed genoeg om kampioen te worden. Wat zou het mooi zijn als VAS binnen niet al te lange tijd weer zou terugkeren naar waar het thuishoort: de meesterklasse van de KNSB. Talent zat, en daarbij komt dat ik geen club ken die zoveel leden in de leeftijdscategorie tussen de 20 en de 30 heeft, waarmee de toekomst me gewaarborgd lijkt. *Go VAS!*